

УДК 316.443

Хмеленко І.В.*аспірант кафедри оподаткування і соціальної економіки
Інституту економіки й управління**Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*

РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У ПЕРІОД ВСТУПУ ДО ЄС

У статті розкрито політичну ситуацію в Україні, відстежені її економічні наслідки. Перелічені умови вступу країни до Європейського Союзу як основного чинника економічної стабілізації. Проведено аналіз впливу на доходи населення впровадження непопулярних кроків соціальної політики щодо виконання умов Європейського Союзу з метою пристосування вітчизняної економіки до європейських стандартів. Зроблено прогноз щодо очікуваних результатів у майбутньому від підписання Україною Європейської угоди.

Ключові слова: угода з ЄС, регулювання, доходи населення, життєвий рівень, європейські стандарти, умови, зміни.

Хмеленко И.В. РЕГУЛИРОВАНИЕ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ В ПЕРИОД ВСТУПЛЕНИЯ В ЕС

В статье раскрыта политическая ситуация в Украине, отслежены ее экономические последствия. Перечислены условия вступления страны в Европейский Союз как основного фактора экономической стабилизации. Проведен анализ влияния на доходы населения внедрения непопулярных шагов социальной политики относительно выполнения условий Европейского Союза с целью адаптации отечественной экономики к европейским стандартам. Сделан прогноз ожидаемых результатов в будущем от подписания Украиной Европейского соглашения.

Ключевые слова: соглашение с ЕС, регулирование, доходы населения, жизненный уровень, европейские стандарты, условия, изменения.

Khmelenko I.V. THE INCOME REGULATION OF THE POPULATION OF UKRAINE IN THE PERIOD OF ENTRY IN EU

The article reveals the political situation in Ukraine, recorded its economic consequences. These conditions of entry of the country into the European Union as the main factor of economic stabilization. The analysis of the impact on household incomes, the implementation of unpopular measures of social policy regarding the conditions of the European Union in order to adapt the national economy to the European standards. Made a forecast of expected future results from the signing of the Ukraine to the European agreement.

Keywords: agreement with the EU, regulation, incomes, living standards, European standards, conditions, changes.

Постановка проблеми. Найважливішими із соціальних проблем України, що потребують вирішення у контексті «європеїзації», створення передумов для наближення до ЄС є збільшення доходів населення та розвитку соціальних програм. Досягнення європейських стандартів у соціальній сфері – рівня доходу, структури споживання, добробуту, зайнятості, фінансування соціальних програм, що забезпечують розвиток людських ресурсів, має пріоритетне економічне значення, оскільки від цього залежить можливість включення в європейський ринок праці, доступ до ринку товарів і послуг, розвиток гуманітарного капіталу, формування середнього класу та, в кінцевому рахунку, забезпечення міжнародної конкурентоспроможності України.

Проте «європейський шлях» розвитку не передбачає отримання швидкого позитивного результату, навпроти, вимагає від України впровадження непопулярних кроків для населення, що ускладнює соціальну ситуацію в умовах політичної та економічної дестабілізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні аспекти та практику регулювання рівня доходів населення ґрунтовно досліджували такі вітчизняні вчені, як В.С. Заяць [1, с. 14], Г.С. Кваснікова [2, с. 53], В.О. Мандибура [3, с. 5], А. Савов [4, с. 121], О.А. Мельниченко [5, с. 135]. Аналізу та оцінці соціальної політики та державних соціальних програм подолання бідності присвячені праці В.Д. Лагутіна [6, с. 107], А. Аганбегяна [7, с. 24], В.Д. Рикиянова [8, с. 18]. Економічні переваги вступу України до Євросоюзу розглянуті в роботах М.Я. Маліча [9, с. 28], С.Р. Новікова [10, с. 11].

Проте проблемні питання регулювання доходів населення у період вступу України до Європейського Союзу, зокрема впровадження непопулярних кроків соціальної політики з метою пристосування вітчизняної

економіки до європейських стандартів, у вітчизняній економічній літературі висвітлені недостатньо.

Постановка завдання. Завдання статті полягає у тому, щоб всебічно дослідити питання регулювання доходів населення України при дотриманні відповідних європейських умов у період вступу до ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тривала невизначеність у політичній та економічній ситуації в Україні призвела до помітного скорочення ділової активності та серйозного виснаження валютних резервів країни [2, с. 54]. З вересня 2013 по лютий 2014 рр. резерви ЦБ України скоротилися з 36 млрд дол. США до 20 млрд, незважаючи на те, що у 2013 році порівняно з 2012 роком зафіксоване збільшення за такими статтями видатків: на соціальне забезпечення (пенсії, допомоги, стипендії) у сумі 88,4 млрд грн, що на 17,9 млрд грн, або на 25,3% більше, ніж за 2012 рік; на медикаменти та перев'язувальні матеріали у сумі 3,0 млрд грн, що на 218,8 млн грн, або на 7,9% більше, ніж за 2012 рік. Законом України «Про Державний бюджет України на 2013 рік» було визначено зростання рівня мінімальної заробітної плати двічі на рік: з 1 січня – 1147 гривень та з 1 грудня – 1218 гривень. Середньорічний розмір мінімальної заробітної плати у 2013 році становив 1152,9 грн., що на 5 відсотків більше за відповідний показник 2012 року. Середній розмір мінімальної пенсії у 2013 році дорівнював 899,0 грн, що на 57,0 грн, або на 6,8% більше, ніж у 2012 році. При цьому станом на 1 січня 2014 року середній розмір пенсійних виплат становив 1526,1 грн, що на 55,4 грн, або на 3,8% більше, ніж станом на 1 січня 2013 року.

Серед інших соціальних виплат у 2013 році були здійснені видатки на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам, тимчасової державної до-

помоги дітям у сумі 39,6 млрд гривень. Зазначений обсяг відповідає обсягу фактичних нарахувань допомоги за цей період.

Розмір допомоги, яка надається відповідно до законів України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» та «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам», у 2013 році зріс порівняно з 2012 роком від 5 до 6,7 відсотка залежно від збільшення прожиткового мінімуму, який застосовувався для розрахунку розмірів того чи іншого виду допомоги.

Рівень забезпечення прожиткового мінімуму для призначення допомоги, відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», був встановлений у відсотковому співвідношенні до прожиткового мінімуму для основних соціальних і демографічних груп населення і становив для працездатних осіб 21 відсоток; для дітей – 75 відсотків; для осіб, які втратили працездатність, та інвалідів – 100 відсотків відповідного прожиткового мінімуму.

Розмір державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям збільшувався у 2013 році на кожну дитину віком від 3 до 13 років на 180 гривень (у 2012 році розмір допомоги збільшувався на 120 гривень), а на кожну дитину віком від 13 до 18 років – на 360 гривень (у 2012 році – на 230 гривень).

Подальші політичні події, пов'язані з втратою українською економікою Криму, за I півріччя 2014 року позбавили країну не тільки майже 4 відсотка її ВВП, а й усіх інвестицій, вкладених у розвиток кримської економіки і освоєння шельфу [1, с. 14].

Через бойові дії на Донбасі в багатьох його населених пунктах зруйнована інфраструктура, підприємства або скорочують виробництво, або тимчасово припиняють працювати. Падіння української економіки поглиблюється. За підсумками січня-травня порівняно з аналогічним періодом минулого року промислове виробництво скоротилося на 4,6%, зокрема продукція переробної промисловості – на 7,2%. Активні бойові дії на Донбасі змушують припускати подальше зниження економічних показників. Після припинення війни Україні доведеться витратитися на відбудову регіону, зміцнення армії, флоту, прикордонної служби.

Українські виробники майже повністю втратили російський ринок за відсутності адекватної альтернативи на інших напрямках. Сотні підприємств, що працювали на експорт до Росії, сьогодні або закриті, або балансують на межі банкрутства. Підприємства української машинобудівної галузі вже понесли серйозні втрати. Цілком ймовірна криза і в металургійній галузі, оскільки велика частина українських металургійних потужностей розташована в Донецькій і Луганській областях. Як наслідок – у перспективі величезна кількість незайнятого населення.

Втрачений вплив на внутрішній ринок і на ціноутворення на ньому. За рахунок падіння курсу гривні та різкого підвищення цін на продовольчі товари, суттєво знизилась купівельна спроможність населення. За I квартал 2014 року в середньому ціни на цукор збільшилися на 18%, на крупи (гречка, рис, пшоно, манна тощо) – в середньому на 17%, борошно – на 6,5%, ціни на м'ясо та м'ясопродукти, ковбасні вироби зросли на 2-5%, молоко та молокопродукти – на 10-15%, ціни на бензин зросли на 20%, дизельне паливо – на 31%. Однією із основних проблем для української економіки наприкінці 2014 року стала нестача газу, незважаючи на активний пошук нових постачальників в Європі, зниження ВВП складає 8 відсотків, а зростання інфляції досягає майже 20%.

Важливим кроком стабілізації політичної та економічної ситуації в Україні є підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (далі – Угода) [9, с. 28]. Правову базу такої угоди було створено за статтею № 217 Договору про функціонування Європейського Союзу. Політичну частину Угоди Україна підписала 21 березня 2014 року в Брюсселі. Економічна частина Угоди була підписана 27 червня 2014 року. МВФ (далі – Фонд) 30 квітня 2014 року затвердив кредитну програму «стенд-бай» для України в обсязі \$17,1 млрд, розраховану на два роки. На початку травня 2014 року Фонд перерахував Україні перший транш кредиту в обсязі \$3,2 млрд, 4 вересня – в обсязі \$1,4 млрд, з яких близько 3,4 млрд – уряду на підтримку бюджету. Значна частина цих коштів пішла на забезпечення стабільності національної валюти. Підписання Угоди передбачає співпрацю між Україною та країнами ЄС щодо:

1. Зменшення рівня корупції. Кожен розділ угоди спрямований на боротьбу з корупцією в державній та приватній сферах. Зміни відбудуться в управлінні державними фінансами та плануванні державного бюджету.

2. Посилення захисту споживачів. Реалізація цього пункту передбачає посилення контролю над недобросовісними виробниками, введення європейських стандартів контролю якості продукції, ліквідацію мита на імпорт. Виконання даної умови відкриває шлях для українських товарів до європейського ринку. Україна, у свою чергу, буде отримувати якісні європейські товари за доступною ціною.

3. Експорту товарів до ЄС. Шляхом скасування ввізних мит до ЄС. На 83 відсотки українських с/г товарів запроваджується нульова ставка з першого дня дії Угоди. Пришвиджується процедура сертифікації при виході на ринки ЄС.

4. Експорту послуг до ЄС. Передбачає українськими компаніями послуг громадянам ЄС, відкриття філій у країнах ЄС, отримання додаткового захисту українських інвестицій в ЄС. Проте Угода встановлює і обмеження на експорт послуг.

5. Розвитку малого та середнього бізнесу. Передбачає скасування сертифікації безпечної продукції, а також скасування ГОСТів і технічних умов. Спрощення процедури оформлення товарів на митниці, визначення митної вартості по контракту.

6. Змін у сфері соціальної політики та освіти. Передбачає введення додаткових чотирьох днів відпустки, заборону виплати жінкам меншої заробітної плати, ніж чоловікам; вдосконалення системи первинної медичної допомоги; співмірність навчальних програм у вузах і ПТУ з програмами у вузах ЄС, визнання українських дипломів і кваліфікацій для допуску до роботи у ЄС.

7. Змін у сфері екології. Передбачає введення нових стандартів якості повітря та води, зміну методів контролю за станом довкілля, застосуванням сміттєзвалищ та переробкою сміття, що в перспективі за 4-5 років має зробити виробництва українських підприємств більш безпечними.

8. Змін у космічній, науковій та технологічній галузях, інформаційному суспільстві. Передбачає сумісну співпрацю над створенням європейської навігаційної системи – конкурентна GPS, залучення українських вчених до європейського дослідницького простору, користування ЄС українськими технологіями ракетобудування, активніший розвиток 3G-Інтернету, збільшення пропускної здатності мобільного Інтернету.

Проте, незважаючи на очікувані позитивні зміни, шлях України до євроінтеграції не є простим, адже

однією із головних умов підписання Угоди є введення в Україні режиму жорсткої економії бюджетних коштів шляхом [10, с. 11]:

- підвищення пенсійного віку – на два роки для чоловіків, на три – для жінок. Ліквідації права на достроковий вихід на пенсію і принципу зарахування року за два на небезпечних підприємствах;

- ліквідації інституту спеціальних пенсійних допомог, які виділяються вченим, державним службовцям, керівникам державних підприємств. Обмеження пенсій працюючим пенсіонерам. Встановлення пенсійного віку офіцерам армії в 60 років;

- підвищення цін на газ для муніципальних підприємств на 50%, у два рази – для приватних споживачів. Збільшення вартості електрики на 40%. Допущення зростання цін відповідно до підвищення ціни на газ. Збільшення акцизу на бензин на 60 євро. Надання соціальної допомоги лише 40% населення.

- «замороження» прожиткового мінімуму, балансування соціальної ситуації за рахунок точкових субсидій;

- приватизація усіх шахт і скасування усіх субсидій. Скасування пільг для підприємств ЖКГ, транспорту. Скасування державної підтримки безкоштовного харчування, підручників;

- обмеження практики спрощеного оподаткування. Скасування практики пільг щодо ПДВ у сільській місцевості. Введення ПДВ для аптек і фармацевтів;

- скасування мораторію на продаж землі сільськогосподарського призначення. Скасування субсидії для виробників свинини і курятини;

- нарахування допомоги з безробіття після мінімального періоду в шість місяців роботи. Оплати лікарняних на рівні 70 відсотків від заробітної плати, але не нижче від прожиткового мінімуму, і тільки з третього дня хвороби.

- замороження зарплат у держсекторі і зменшення кількості держслужбовців;

- вирішення проблеми поганого інвестклімату через проведення системних змін у найскладніших для бізнесу питаннях: перекроювання судової системи, усунення корупції і запровадження прозорих правил гри в оподаткуванні підприємств;

- проведення незалежного аудиту банків, який би підтвердив якість їхніх активів;

- відкладення запланованого на 2014 рік зниження ставок ПДВ і податку на прибуток.

Слід додати, що на 1-му етапі низка вимог Європейського союзу Україною вже виконана, а саме [4, с. 123]:

- Збільшено ціни на газ для населення.

- Збільшені тарифи на електроенергію для населення на 30%.

- Постановою КМУ № 88 від 25.03.2014 року «Про внесення змін до п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України від 23.03.2014 № 373» надбавка за престижність медпрацівникам встановлюється в межах фонду оплати праці в розмірі до 20% посадового окладу. Тобто є не обов'язковою, як це було раніше і може бути встановлена в межах фонду заробітної плати. Нині у зв'язку з недостатністю коштів існує незабезпеченість по заробітній платі, тобто надбавка педагогам не встановлюється, що зменшує заробітну плату педагогічним працівникам в місяць на 300-360 грн.

- Постановою КМУ № 89 від 25.03.14 «Про внесення змін до п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України від 30.09.2009 № 1073», фактично урізано надбавку працівникам бібліотек в розмірі 50%. А це – зменшення заробітної плати бібліотекарям на 737 грн у місяць.

- Внесено кардинальні зміни в Закон України «Про державну службу»: скасовано виплату заохочень за сумлінну працю – виплати 1 раз на 5 років грошової винагороди у розмірі до 5 посадових окладів. Крім цього, розмір пенсії для держслужбовців тепер розраховується виходячи з 70% заробітної плати (було 80%). Скасовано виплату 10 посадових окладів при виході на пенсію.

- Розмір мінімальної заробітної плати відповідно до умов угоди з МВФ залишається на рівні грудня 2013 року – 1218 грн. Хоча планувалося збільшення з 1 липня – до 1250 грн, та з 1 жовтня – до 1301 грн.

- Зменшено соціальну допомогу, яку отримують батьки при народженні дитини, скасовано виплату допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

- Відмінено виплату надбавок працівникам закладів охорони здоров'я відповідно постанов КМУ № 174 від 20.03.2013 року «Деякі питання оплати праці працівників протитуберкульозних закладів» (10, 20, 30%, в залежності від послуги), № 199 від 27.03.2013 р. «Деякі питання оплати праці медичних працівників системи екстреної медичної допомоги» (20%), № 977 від 30.12.2013 р. «Деякі питання оплати праці медичних працівників, що надають первинну медичну допомогу».

- Постановою КМУ № 65 від 01.03.2014 р. урізані видатки на виконання делегованих повноважень по соціальному захисту на утримання фахівців із соціальної роботи центрів соціальних служб для молоді (заплановані тільки на 4 місяці поточного року). Тому у зв'язку з відсутністю фінансування на 2014 рік на утримання центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з 1 травня планується скорочення фахівців із соціальної роботи.

- Звужені пільги для осіб, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною.

- Передбачено зменшення загальної чисельності працівників Служби безпеки України та Управління державної охорони України (на 10%), Міністерства внутрішніх справ України (24%).

- Переглянуто умови надання 50-відсоткової знижки плати за користування житлом (квартирної плати), плати за комунальні послуги, абонентної плати за користування квартирним телефоном, безоплатного проїзду, санаторно-курортного лікування та відпочинку в санаторно-курортних закладах з пільговою оплатою вартості путівок за рахунок бюджетних коштів.

- Із Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» виключено норму щодо гарантій соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей.

Призупинено дію частини другої статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», якою передбачено здійснення щорічного перерахунку пенсій.

Крім того, у законі України «Про державний бюджет на 2015 рік» не передбачено індексацію зарплат, пенсій та інших соцвиплат, позбавлено права безкоштовного проїзду в громадському та міжміському транспорті учасників Великої Вітчизняної війни, чорнобильців, ветеранів праці, жертв нацистських переслідувань.

У переліку зазначена лише невелика частина тих негативних тенденцій, яких зазнали жителі регіонів.

Висновки з проведеного дослідження. Український народ стоїть на порозі великих випробувань. Це дуже непростий шлях, яким пройшли країни-передники, вступаючи до Європейського Союзу.

Підсумовуючи, зазначимо, що Угода про асоціацію, безумовно, вплине на життя кожної людини – як вдома, так і на роботі. Проте очікувати швидких результатів не варто.

На сьогодні Україна співпрацює з Європейським Союзом у таких галузях та напрямках, як: охорона довкілля; транспорт; промисловість; цивільна ядерна галузь; космічна промисловість; гірничодобувна та сировинна промисловість; наука й техніка; освіта і навчання; сільське господарство; енергетика; поштові послуги і телекомунікації; охорона здоров'я і безпека, працевлаштування та соціальний захист; туризм; митна справа; економіка; боротьба з незаконним обігом наркотичних речовин; культура.

Членство в ЄС відкриє шлях до колективних структур спільної безпеки Євросоюзу, забезпечить ефективнішу координацію дій з європейськими державами у сфері контролю за експортом і нерозповсюдження зброї масового знищення, дозволить активізувати співробітництво у боротьбі з організованою злочинністю, контрабандою, нелегальною міграцією, наркобізнесом тощо. У торговельно-економічній сфері сприятиме розширенню ринків збуту для української продукції, завдяки чому, відповідно, поліпшаться й умови доступу українських експортерів на окремі товарні ринки нових членів ЄС, внаслідок переважного зниження рівня тарифного захисту і підвищення рівня конкурентного середовища у країнах-кандидатах.

Найбільший виклик – це зміни у попиті на робочу силу, які змушуватимуть людей змінювати роботу та постійно підвищувати кваліфікацію. Зростання заробітної плати та доходів дозволить збільшити споживання та скористатися перевагами розширення асортименту товарів на фоні повільнішого зростання цін.

Угода сприятиме покращенню якості товарів та послуг на ринку та якості навколишнього середовища, а також безпеки на робочому місці, що матиме позитивний вплив на здоров'я.

І найважливіше – Угода про асоціацію створює можливості, але не гарантує результат.

Обговорювані вигоди можливі лише у разі, якщо передбачені домовленостями реформи відбуватимуться швидко й ефективно, що стимулюватиме розвиток гуманітарного капіталу, регулюватиме доходи населення та створить умови для формування середнього класу. Україна не має ресурсів, щоб змарнувати ще один шанс на створення надійного підґрунтя для сталого економічного зростання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Заяць В.С. Економічний механізм формування доходів населення в регіонах та напрямки його вдосконалення / В.С. Заяць // Економіст. – 2014. – № 7. – 14 с.
2. Кваснікова Г.С. Доходи населення та економічний стан держави / Г.С. Кваснікова // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 5. – С. 53-60.
3. Мандибур В.О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання / В.О. Мандибур // Україна: аспекти праці. – 2013. – № 4. – 5 с.
4. Савов А. Доходи населення України та їх динаміка / А. Савов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 12. – С. 121-126.
5. Мельниченко О.А. Підвищення рівня та якості життя населення: механізм державного регулювання : монографія / О.А. Мельниченко. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2014. – 135 с.
6. Лагутін В.Д. Людина і економіка: соціоекономіка : навч. посіб. – К. : Академія, 2012. – 107 с.
7. Аганбегян А. Снижение реальной зарплаты – это подножка экономическому росту / А. Аганбегян // Экономические стратегии. – 2013. – № 5-6. – С. 24.
8. Рикиянов В.Д. Уровень заработной платы и пенсионного обеспечения как барометр состояния социального партнерства / В.Д. Рикиянов // Человек и труд. – 2013. – № 7. – С. 18-21.
9. Маліч М.Я. Україна – ЄС: від плану дій до посиленої угоди / М.Я. Маліч // Економіка, фінанси, право. – 2013. – № 4. – С. 28-30.
10. Новіков С.Р. Європейський Союз для України: економічні переваги та перспективи / С.Р. Новіков // Економіст. – 2013. – № 8. – 11 с.